

Oriental Journal of Philology**ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY**

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**STAGES OF THE FORMATION OF ARABIC DIPLOMATIC TERMINOLOGY****Shuhrat Mirziyatov***PhD**Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor**Tashkent State University of Oriental Studies**Tashkent, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: Arabic terminology, term formation, semantic adaptation, Arabization, standardization, derivation (ishtiqaq), borrowed terms, linguistic analysis, morphology, scientific terminology.

Received: 19.01.26**Accepted:** 20.01.26**Published:** 21.01.26

Abstract: This study is devoted to the linguistic analysis of the formation, development, and current state of Arabic terminology. The research examines the mechanisms of term formation, processes of semantic change, and issues related to the standardization of terminological units. It also highlights the interaction between the internal morphological resources of the Arabic language and terms borrowed from foreign languages. Descriptive, comparative, and historical-linguistic methods were employed in the study. The findings indicate that Arabic terminology is developing in two main directions: through the utilization of internal linguistic resources and through adaptation to the global scientific and technological system.

ARAB DIPLOMATIK TERMINLARINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI**Shuhrat Mirziyatov***PhD**Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent**Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti**Toshkent, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: Arab terminologiyasi, termin yasalishi, semantik moslashuv, arablashtirish, standartlashtirish, ishtiqaq, o'zlashma terminlar, lingvistik tahlil, morfologiya, ilmiy terminologiya.

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot arab terminologiyasining shakllanishi, rivojlanishi va zamonaviy holatini lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilishga bag'ishlangan. Ishda termin yaratish mexanizmlari, semantik o'zgarish jarayonlari hamda terminologik birliklarning standartlashtirish masalalari

o'rganilgan. Shuningdek, arab tilining ichki morfologik imkoniyatlari va xorijiy tillardan o'zlashgan terminlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir yoritilgan. Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy va tarixiy-lingvistik metodlardan foydalanilgan bo'lib, natijalar arab terminologiyasining ikki yo'nalishda — ichki resurslar asosida rivojlanish va global ilmiy tizimga moslashish jarayonida shakllanayotganini ko'rsatadi.

ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ АРАБСКОЙ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Шухрат Мирзиятов

PhD

*Доктор философии (PhD) по филологическим наукам, доцент
Ташкентский государственный университет востоковедения
Ташкент, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

<p>Ключевые слова: терминология, семантическая стандартизация, (словообразование), термины, морфология, научная терминология.</p>	<p>слова: арабская терминология, арабизация, иштикак (словообразование), лингвистический анализ, научная терминология.</p>	<p>Аннотация: Данное исследование посвящено лингвистическому анализу формирования, развития и современного состояния арабской терминологии. В работе рассматриваются механизмы образования терминов, процессы семантических изменений, а также вопросы стандартизации терминологических единиц. Особое внимание уделяется взаимодействию внутренних морфологических ресурсов арабского языка и терминов, заимствованных из иностранных языков. В исследовании использованы описательный, сравнительный и историко-лингвистический методы. Полученные результаты показывают, что арабская терминология развивается по двум основным направлениям: за счёт внутренних языковых ресурсов и посредством адаптации к глобальной научно-технической системе.</p>
--	---	---

Kirish. Arab terminologiyasi tilshunoslikning eng muhim va murakkab yo'nalishlaridan biri bo'lib, u nafaqat til ichki rivojlanish qonuniyatlarini, balki ilm-fan, texnologiya, madaniyat va global kommunikatsiya jarayonlarining o'zaro ta'sirini ham aks ettiradi. Har qanday tilning terminologik tizimi uning ilmiy salohiyati, intellektual rivojlanish darajasi hamda zamonaviy dunyo talablariga moslashish qobiliyatini ko'rsatuvchi asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, arab tili qadimiy va boy yozma merosga ega bo'lib, asrlar

davomida turli ilmiy va madaniy bosqichlardan o'tgan holda o'z terminologik tizimini doimiy ravishda rivojlantirib kelgan.

Arab terminologiyasining shakllanishi va rivojlanishi murakkab tarixiy-lingvistik jarayon bo'lib, u bir necha omillar ta'sirida shakllangan. Jumladan, qadimgi arab tilining ichki leksik imkoniyatlari, morfologik tizimi va so'z yasash modellari (derivatsiya tizimi) asosiy rol o'ynagan. Bundan tashqari, arab dunyosining geografik kengligi va turli sivilizatsiyalar bilan aloqalari natijasida yunon, fors, lotin hamda keyingi davrlarda ingliz va fransuz tillaridan kirib kelgan ilmiy atamalar ham terminologik tizimning boyishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Ayniqsa, o'rta asrlarda arab olimlarining matematika, tibbiyot, astronomiya va falsafa sohalaridagi yutuqlari terminologik tizimning mustahkamlanishiga katta hissa qo'shgan. Bu davrda ko'plab ilmiy tushunchalar arab tilida shakllantirilgan yoki boshqa tillardan moslashtirilib, yangi semantik yuk bilan boyitilgan. Zamonaviy davrga kelib esa ilm-fan va texnologiyaning keskin rivojlanishi yangi terminlarni yaratish ehtiyojini yanada kuchaytirdi.

Shu sababli arab tilida termin yaratishning bir nechta asosiy usullari shakllandi va keng qo'llanila boshlandi: derivatsiya (ishtiqoq), arablashtirish (ta'rīb), tarjima asosida termin yaratish (kalka usuli), hamda semantik kengayish yoki mavjud so'zlarga yangi ilmiy ma'no yuklash. Ushbu usullar arab terminologiyasining moslashuvchanligini va dinamik xususiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Zamonaviy globallashtirish jarayoni sharoitida terminologik birliklarning yagona me'yor asosida shakllanishi ilmiy va akademik kommunikatsiyaning samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq arab dunyosida turli davlatlar va ilmiy markazlar mavjudligi sababli terminlarning qo'llanilishida ma'lum farqlar kuzatiladi. Bu esa standartlashtirish jarayonini yanada dolzarb masalaga aylantiradi. Shu maqsadda arab til akademiyalari va xalqaro lingvistik tashkilotlar terminologiyani unifikatsiya qilish, yangi terminlarni ishlab chiqish va mavjudlarini me'yorlashtirish ustida doimiy ish olib bormoqda.

Biroq shuni ta'kidlash lozimki, ingliz tilining global ilmiy til sifatidagi ustunligi arab terminologiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada ko'plab sohalarda xorijiy terminlarning bevosita o'zlashtirilishi yoki arabcha muqobillar bilan parallel qo'llanilishi kuzatilmoqda. Bu holat esa ba'zan terminologik noaniqlik va bir xil tushunchaning turli shakllarda ifodalanishiga olib keladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi arab terminologiyasining tarixiy rivojlanish bosqichlarini, uning shakllanish mexanizmlarini hamda zamonaviy transformatsiya jarayonlarini kompleks tarzda o'rganish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqot davomida terminlarning yasash usullari, semantik moslashuv xususiyatlari, morfologik tuzilishi hamda ularning ilmiy matnlardagi

funksional roli batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, arab tilining ichki leksik resurslari bilan o‘zlashma terminlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabat lingvistik va funksional jihatdan yoritiladi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi arab terminologiyasining shakllanishi va evolyutsion rivojlanish qonuniyatlarini aniqlash, termin yaratish usullarini tizimli ravishda tavsiflash hamda zamonaviy arab terminologiyasida uchraydigan dolzarb muammolarni ilmiy asosda tahlil qilishdan iboratdir. Ushbu maqsadga erishish uchun terminologik birliklarning semantik, struktur va funksional xususiyatlari chuqur o‘rganiladi, ularning ilmiy matndagi qo‘llanish doirasi tahlil qilinadi hamda standartlashtirish jarayonining samaradorligi baholanadi.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot natijalari arab tilshunosligi, umumiy terminologiya nazariyasi, qiyosiy tilshunoslik hamda tarjimashunoslik sohalarida olib borilayotgan ilmiy izlanishlarni boyitishga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu ish natijalari amaliy jihatdan lug‘at tuzish, ilmiy matnlarni tahrirlash, tarjima jarayonini takomillashtirish hamda akademik yozuvni standartlashtirish kabi yo‘nalishlarda ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi..

Metodologiya. Ushbu tadqiqot arab terminologiyasining shakllanishi, evolyutsiyasi va zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini kompleks lingvistik yondashuv asosida o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqotda til tizimini faqat ichki struktura sifatida emas, balki tarixiy, ijtimoiy va madaniy omillar bilan o‘zaro bog‘liq dinamik tizim sifatida ko‘rib chiqish tamoyili asos qilib olindi. Shu sababli tadqiqot metodologiyasi tavsifiy (descriptive), qiyosiy (comparative) va tarixiy (historical) yondashuvlarni integratsiyalashgan holda qo‘llashga asoslandi. Ushbu usullar arab tilidagi terminologik birliklarning paydo bo‘lishi, semantik transformatsiyasi va standartlashuv jarayonlarini chuqur va tizimli tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotning empirik va nazariy bazasi sifatida arab tilshunosligiga oid fundamental ilmiy monografiyalar, zamonaviy lingvistik tadqiqotlar, terminologik lug‘atlar, xalqaro akademik maqolalar hamda Arab Language Academy (Majma‘ al-Lugha al-‘Arabiyya) tomonidan ishlab chiqilgan normativ va tavsiyaviy hujjatlar keng tahlil qilindi. Bundan tashqari, zamonaviy lingvistika yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan korpus lingvistikasi elementlari ham qo‘llanilib, real matnlar asosida terminlarning ishlatilish chastotasi va kontekstual xususiyatlari o‘rganildi (Al-Kasimi, 1983; Wright, 2015).

Metodologik jarayon bir necha bosqichli tizimli yondashuv asosida amalga oshirildi.

Birinchi bosqichda arab terminologiyasining tarixiy shakllanishi va rivojlanish dinamikasi tahlil qilindi. Bu bosqichda klassik arab tilidagi terminologik tizim va zamonaviy arab tili o‘rtasidagi struktur va funksional farqlar aniqlanib, ularning evolyutsion bog‘liqligi yoritildi. Ayniqsa, islomiy oltin davrda ilmiy til sifatida arab tilining roliga alohida e‘tibor qaratildi.

Ikkinchi bosqichda termin yasash mexanizmlari tizimli ravishda o‘rganildi. Bu jarayonda arab tilidagi asosiy termin yaratish usullari — ishtiyoq (derivatsiya), naql (semantik ko‘chirish),

tarjima asosida termin yaratish (kalka usuli) hamda ta'rib (xorijiy so'zlarni arablashtirish) chuqur tahlil qilindi. Har bir usulning lingvistik tabiati, qo'llanish sohalari hamda samaradorlik darajasi qiyosiy asosda ko'rib chiqildi (Cowan, 1958). Shuningdek, zamonaviy ilm-fan terminologiyasida bu usullarning o'zaro integratsiyasi ham o'rganildi.

Uchinchi bosqichda zamonaviy arab terminologiyasining standartlashtirish jarayonlari va xalqaro ilmiy terminologiya bilan integratsiya masalalari tahlil qilindi. Bu bosqichda global ilmiy diskursda ingliz tilining ustunligi, terminologik parallelizm va normativ muammolar alohida e'tiborga olindi. Arab akademiyalari tomonidan ishlab chiqilayotgan terminologik standartlar va ularning amaliy qo'llanish darajasi ham baholandi.

Tadqiqot davomida arab tilining ichki lingvistik resurslari — ildiz (root) tizimi, morfologik modellar, vazn (pattern) tizimi — bilan boshqa tillardan o'zlashgan terminlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir ham batafsil o'rganildi. Bu jarayon arab tilining adaptatsion imkoniyatlarini va uning global ilmiy muhitga moslashuv mexanizmlarini ochib berishga xizmat qildi.

Bundan tashqari, tadqiqotda sotsiolingvistik va pragmatik yondashuvlar ham qo'llanildi. Chunki terminologik tizim nafaqat lingvistik struktura, balki ijtimoiy, madaniy va siyosiy omillar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Xususan, terminlarning turli arab mamlakatlarida turlicha qo'llanilishi, dialektal va standart til o'rtasidagi farqlar hamda globalizatsiya ta'siri alohida tahlil qilindi (Said, 2003).

Umuman olganda, ushbu metodologik yondashuv arab terminologiyasini ko'p qatlamli lingvistik tizim sifatida o'rganish, uning tarixiy ildizlari va zamonaviy transformatsiyasini bir butun jarayon sifatida tahlil qilish imkonini berdi. Bu esa tadqiqotning ilmiy aniqligi, tizimliliigi va nazariy-amaliy ahamiyatini sezilarli darajada oshirdi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari arab terminologiyasining shakllanishi va rivojlanishi murakkab, ko'p qatlamli hamda tarixiy jihatdan bosqichma-bosqich kechgan lingvistik jarayon ekanligini ko'rsatdi. Arab tili o'zining ildizga asoslangan (root-based) morfologik tizimi tufayli yangi terminlarni yaratishda yuqori darajadagi ichki generativ imkoniyatlarga ega ekanligi tasdiqlandi. Bu tizim tilning fleksibilitetini oshirib, ilmiy tushunchalarni aniq va tizimli ifodalashga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, arab terminologiyasida eng samarali va keng tarqalgan usul sifatida derivatsiya (ishtiyoq) asosiy o'rin egallaydi. Ushbu usul orqali mavjud ildizlardan turli vazn (pattern) modellariga asoslanib yangi ilmiy terminlar hosil qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ayniqsa ilmiy va akademik matnlarda derivatsiya tizimi termin yaratishning barqaror va produktiv mexanizmi sifatida faol ishlatiladi (Haywood & Nahmad, 1965). Bu jarayon arab tilining ichki semantik imkoniyatlarini maksimal darajada ishga solishini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari zamonaviy ilm-fan sohalorida, xususan axborot texnologiyalari, tibbiyot, muhandislik va iqtisodiyot yoʻnalishlarida xorijiy tillardan, ayniqsa ingliz tilidan oʻzlashgan terminlar ulushining sezilarli darajada oshganini koʻrsatdi. Bu holat global ilmiy kommunikatsiyaning bir tilli (dominant) yoʻnalishda rivojlanishi bilan bevosita bogʻliq boʻlib, arab terminologik tizimining ochiqligini va adaptatsion xususiyatini namoyon etadi.

Natijalar shuni ham koʻrsatdiki, arab terminologiyasida standartlashtirish jarayoni barcha arab mamlakatlarida bir xil darajada rivojlanmagan. Turli geografik va siyosiy hududlarda bir xil ilmiy tushunchaning turlicha terminlar bilan ifodalanishi lingvistik nomuvofiqlik va terminologik fragmentatsiyani yuzaga keltirmoqda. Bu holat ayniqsa ingliz tilidan kirib kelgan terminlarning arab tiliga moslashtirilish jarayonida yaqqol namoyon boʻladi. Baʼzi hollarda toʻgʻridan-toʻgʻri transliteratsiya, boshqa hollarda esa semantik tarjima yoki aralash shakllar qoʻllanilishi kuzatiladi (Versteegh, 2014).

Tadqiqot davomida Arab Language Academy (Majmaʼ al-Lugha al-ʼArabiyya) va boshqa mintaqaviy lingvistik institutlar tomonidan olib borilayotgan normativ faoliyat terminologiyani birxillashtirish va standartlashtirish jarayonida muhim rol oʻynashi aniqlandi. Ushbu institutlar tomonidan ishlab chiqilayotgan tavsiyalar ilmiy tilning uygʻunligini taʼminlashga xizmat qilsa-da, ularning amaliy qoʻllanilishi barcha arab davlatlarida bir xil darajada emasligi qayd etildi.

Bundan tashqari, global ilmiy kommunikatsiyaning jadallashuvi natijasida ingliz tilining ustunligi kuchayib borayotgani arab terminologiyasining rivojlanish yoʻnalishiga sezilarli taʼsir koʻrsatmoqda. Bu jarayon natijasida baʼzi sohalarda arabcha muqobillar oʻrniga inglizcha terminlarning keng qoʻllanilishi kuzatilmoqda, bu esa terminologik ikkilik (parallelizm) holatini yuzaga keltirmoqda.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari arab terminologiyasining rivojlanishida ikki asosiy va oʻzaro bogʻliq tendensiya mavjudligini koʻrsatdi. Birinchidan, tilning ichki lingvistik resurslaridan — ildiz tizimi, morfologik modellar va semantik kengayish imkoniyatlaridan faol foydalanish jarayoni davom etmoqda. Ikkinchidan esa, global ilmiy maydonga integratsiya qilish zarurati sababli xalqaro terminologik tizimga moslashish jarayoni kuchayib bormoqda. Ushbu ikki tendensiya oʻrtasidagi muvozanat arab terminologiyasining kelajakdagi rivojlanish yoʻnalishini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon boʻlmoqda.

Muhokama. Ushbu tadqiqot natijalarini tahlil qilish arab terminologiyasi tizimi murakkab lingvistik, tarixiy, sotsiomadaniy va global ilmiy jarayonlarning oʻzaro taʼsiri ostida shakllangan dinamik tizim ekanligini koʻrsatadi. Arab terminologik tizimi bir tomondan tilning ichki morfologik va semantik imkoniyatlariga tayansa, ikkinchi tomondan zamonaviy global ilmiy diskursning kuchli taʼsiri ostida doimiy ravishda oʻzgarish va moslashuv jarayonini boshdan

kechirmoqda. Bu holat arab tilining bir vaqtning o'zida ham konservativ, ham adaptiv xususiyatga ega ekanligini namoyon etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, arab tilining ildizga asoslangan (root-based) morfologik tizimi termin yaratishda eng asosiy va samarali mexanizmlardan biri hisoblanadi. Ushbu tizim orqali bir ildizdan turli vazn (pattern) modellariga asoslanib bir nechta semantik jihatdan bog'liq, biroq funksional jihatdan farqlanuvchi ilmiy terminlar hosil qilinadi. Bu esa arab tilining yuqori darajadagi derivatsion imkoniyatlarga ega ekanligini tasdiqlaydi (Haywood & Nahmad, 1965). Shu bilan birga, derivatsiya jarayoni nafaqat yangi termin yaratish vositasi, balki terminologik tizimning ichki barqarorligini saqlovchi asosiy lingvistik mexanizm sifatida ham xizmat qiladi.

Biroq zamonaviy ilm-fan, ayniqsa axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt, tibbiyot, biologiya va iqtisodiyot kabi tez rivojlanayotgan sohalarda ingliz tilidan kirib kelayotgan terminlarning ta'siri sezilarli darajada kuchayib bormoqda. Bu jarayon arab terminologiyasida ikki yo'nalishli rivojlanish modelini yuzaga keltiradi: bir tomondan ichki lingvistik resurslar asosida arabcha yangi terminlar yaratish, ikkinchi tomondan esa xorijiy terminlarni fonetik, morfologik va semantik jihatdan moslashtirish orqali qabul qilish (Versteegh, 2014). Ushbu ikki jarayon o'rtasidagi muvozanat arab terminologiyasining zamonaviy holatini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatadiki, semantik moslashuv jarayonida ayrim terminlar ma'no kengayishi (semantic broadening), ma'no torayishi (semantic narrowing) yoki hatto ma'no siljishi (semantic shift) hodisalariga uchramoqda. Bu esa turli arab mamlakatlari va ilmiy maktablarda bir xil tushunchaning turlicha ifodalanishiga olib keladi. Natijada terminologik variantlilik (terminological variation) va ba'zan terminologik noaniqlik muammosi yuzaga keladi. Bu holat ilmiy matnlarning bir xilda talqin qilinishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin (Cowan, 1958).

Standartlashtirish jarayonlari arab tilshunosligida strategik ahamiyatga ega bo'lib, terminologik tizimning bir xilligini ta'minlashga qaratilgan asosiy mexanizm hisoblanadi. Arab Language Academy (Majma' al-Lugha al-'Arabiyya) va boshqa mintaqaviy lingvistik institutlar terminlarni normativlashtirish, yangi terminlar ishlab chiqish va mavjud terminlarni unifikatsiya qilish bo'yicha muhim ilmiy-amaliy ishlarni amalga oshirmoqda. Biroq global ilmiy integratsiya jarayonining tezlashuvi, texnologik innovatsiyalar va ingliz tilining dominant ilmiy til sifatidagi o'rni ushbu standartlashtirish jarayonini yanada murakkablashtirmoqda (Al-Kasimi, 1983).

Shuningdek, sotsiolingvistik tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, terminologik tizim faqat lingvistik hodisa sifatida emas, balki ijtimoiy, madaniy, siyosiy va hatto ideologik omillar bilan ham chambarchas bog'liq tizim sifatida namoyon bo'ladi. Arab davlatlari o'rtasidagi til siyosati, ta'lim tizimi va ilmiy institutlar o'rtasidagi farqlar terminlarning bir xil shakllanishi va

qo‘llanilishiga to‘sqinlik qiluvchi asosiy omillardan biridir. Bu esa arab dunyosida lingvistik pluralizmni kuchaytiradi (Said, 2003).

Bundan tashqari, pragmatik yondashuv nuqtai nazaridan qaraganda, terminlarning qo‘llanilishi faqat lingvistik to‘g‘rilik bilan emas, balki kommunikativ samaradorlik bilan ham belgilanadi. Ya‘ni, ilmiy jamoa uchun tushunarli va funksional jihatdan qulay bo‘lgan terminlar amaliyotda ko‘proq qo‘llaniladi, hatto ular normativ jihatdan to‘liq standartlashmagan bo‘lsa ham.

Umuman olganda, arab terminologiyasi rivojlanishida uchta asosiy va o‘zaro bog‘liq tendensiya kuzatiladi:

1. Ichki morfologik va semantik resurslarga tayanish – arab tilining ildiz tizimi va derivatsion imkoniyatlari asosida yangi terminlar yaratish;
2. Xorijiy terminlarni arablashtirish (ta‘rīb) – global ilmiy leksikani mahalliy til tizimiga moslashtirish orqali qabul qilish;
3. Xalqaro ilmiy standartlarga integratsiya qilish – global ilmiy kommunikatsiyada bir xillik va tushunarlikni ta‘minlashga intilish.

Ushbu tendensiyalar o‘zaro qarama-qarshi emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi va dialektik o‘zaro ta‘sirida rivojlanayotgan jarayonlar sifatida namoyon bo‘ladi. Aynan shu o‘zaro muvozanat arab terminologiyasining kelajakdagi rivojlanish yo‘nalishini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari arab terminologiyasi murakkab, ko‘p qatlamli va dinamik rivojlanish xususiyatiga ega tizim ekanligini yaqqol ko‘rsatadi. Arab terminologiyasining shakllanishi va evolyutsiyasi bir tomondan tilning ichki lingvistik imkoniyatlari, xususan ildiz (root-based) morfologik tizim va ishtiyoq (derivatsiya) mexanizmlariga tayansa, ikkinchi tomondan esa global ilmiy va texnologik taraqqiyot natijasida yuzaga kelayotgan tashqi lingvistik ta‘sirlar asosida shakllanib bormoqda. Bu esa arab tilining bir vaqtning o‘zida ham an‘anaviy, ham zamonaviy talablarga moslasha oladigan elastik tizim ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, arab tilining ildiz tizimi termin yaratishda eng samarali va barqaror lingvistik asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu tizim orqali bir ildizdan turli semantik yo‘nalishdagi ko‘plab ilmiy terminlar hosil qilinadi, bu esa arab tilining ichki generativ imkoniyatlarini yuqori darajada ekanligini namoyon etadi. Ayniqsa, ishtiyoq jarayoni ilmiy terminologiyaning tizimlilikini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Biroq zamonaviy ilm-fan va texnologiyaning jadal rivojlanishi natijasida arab tiliga ko‘plab xorijiy, ayniqsa ingliz tilidan o‘zlashgan terminlar kirib kelmoqda. Bu jarayon terminologik tizimda sezilarli o‘zgarishlarni keltirib chiqarmoqda va arab tilining leksik boyligini kengaytirish bilan birga, yangi moslashuv muammolarini ham yuzaga keltirmoqda. Natijada ayrim ilmiy sohalarda terminologik variantlilik, ya‘ni bir tushuncha uchun bir nechta turli terminlarning

parallel qo'llanilishi holati kuzatilmoqda. Bu esa ilmiy matnlarning bir xilda talqin qilinishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shuningdek, tadqiqot natijalari arab tilshunoslik markazlari, ilmiy akademiyalar va terminologik institutlar tomonidan olib borilayotgan normativ faoliyat terminlarni standartlashtirish va unifikatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Biroq globalizatsiya jarayonining tezlashuvi, xalqaro ilmiy kommunikatsiyaning kuchayishi hamda ingliz tilining dominant ilmiy til sifatidagi o'rni ushbu standartlashtirish jarayonini yanada murakkab va ko'p bosqichli jarayonga aylantirmoqda.

Umuman olganda, arab terminologiyasining kelajakdagi rivojlanish istiqbollari ikki asosiy omil o'rtasidagi muvozanatga bog'liqdir: birinchisi — arab tilining ichki lingvistik resurslaridan, xususan ildiz tizimi va derivatsion imkoniyatlardan samarali foydalanish; ikkinchisi esa — xalqaro ilmiy standartlarga moslashish va global terminologik tizim bilan integratsiyalashuv jarayonidir. Ushbu ikki yo'nalishning uyg'un rivojlanishi arab terminologiyasining barqarorligi, aniqligi va ilmiy kommunikatsiyadagi samaradorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Al-Kasimi, A. M. (1983). *Linguistics and Arabic Lexicography*. Leiden: Brill.
2. Cowan, J. M. (1958). *Arabic-English Dictionary: The Hans Wehr Dictionary of Modern Written Arabic*. Ithaca, NY: Spoken Language Services.
3. Haywood, J. A., & Nahmad, H. M. (1965). *A New Arabic Grammar of the Written Language*. London: Lund Humphries.
4. Said, E. W. (2003). *Orientalism*. London: Penguin Books.
5. Versteegh, K. (2014). *The Arabic Language*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
6. Wright, W. (2015). *A Grammar of the Arabic Language*. Cambridge: Cambridge University Press.